

نگاهی به حجاب اسلامی فلسفه و آثار اجتماعی آن (۱)

حاکمیت عقّت در جامعه اسلامی بیان
نماییم.

مقدمه

گوهر اسلام، سعادت و نجات
آدمی است و باورهای دینی، احکام
اخلاقی و فقهی در راستای این غایت
مهم نازل شده‌اند. این آموزه‌های
زندگی‌ساز و بایستی از خالق حکیمی
تجلی می‌یابد که به نیازهای روحی و
جسمی مادی و معنوی، فردی و
اجتماعی بشریت کاملاً آگاه است.
احکام الهی مربوط به پوشش زنان نیز با
این فلسفه و حکمت مدبرانه صادر
گردیده است.

حجاب اسلامی در قبل و بعد از

انقلاب همواره مورد بحث و بررسی قرار
گرفته و چالش‌ها و پرسش‌های بسیاری
را در ذهن نواندیش نسل جوان جامعه به
خود مشغول ساخته است، از جمله: فلسفه
حجاب، پایه‌های حجاب، آثار و فواید
حجاب، رابطه حجاب و عفاف، نوع حجاب،
پوشش و حق انتخاب و...

بر این اساس و به منظور آگاهی
بیشتر از این مسؤولیت والای الهی ما
برآنیم که در این مقاله بخشی از این
پرسش‌ها را پاسخ گوئیم و ضمن ارائه
تصویری روشن و جامع از پوشش دینی،
ریشه‌های بنیادین و مؤثر آن را در توسعه
فرهنگ اسلامی، حفظ ارزشهای دینی و

کارکرد اجتماعی نیز برخوردار است؛ غرایز و التهابهای جسمی و معاشرت‌های بی‌بند و بار را کنترل نموده، بر تحکیم نظام خانواده می‌افزاید. همچنین از انحلال کانون مستحکم و پایدار زناشویی جلوگیری نموده و امنیت اجتماعی را فراهم می‌سازد.

حال اگر کسانی با نگرش دینی -اسلامی یا با رویکرد جامعه‌شناختی و روان‌شناسی به چنین کارکردها و تأثیرات مطلوب پی ببرند، نه تنها هدفمندان زندگی می‌کنند، بلکه برای رفتارها و اندیشه‌هایشان معیارمندان دست به‌گزینش می‌زنند تا به اهداف متعالی الهی و انسانی دست یازند، از اینرو به مسأله حجاب نیز به عنوان راهبردی کارساز جهت تأیید و ترویج ارزشهای اجتماعی، تأمین‌کننده سعادت آدمی و منشأ قرب الهی می‌نگرند.

بنابراین، پوشش اسلامی زن به منزله یک حفاظ ظاهری و باطنی در برابر افراد نامحرم قلمداد می‌شود که مصونیت اخلاقی، خانوادگی، اجتماعی

زن؛ با عنصر حجاب اسلامی، به تهذیب و تزکیه نفس و ملکات نفسانی پرداخته و قرب الهی را فراهم ساخته و زمینه رشد معنوی مردان را در اثر حفظ نگاه تأمین می‌کند، همچنان که خداوند سبحان خطاب به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید:

«به مردان مؤمن بگو تا چشمان خود را از نگاه ناروا بپوشانند و پاکدامنی ورزند و اندامشان را محفوظ دارند، که این بر پاکیزگی جسم و جان ایشان اصلح است»^(۱).

همچنین می‌فرماید:

«به زنان و دختران خود و به زنان مؤمن بگو که پوشش‌های خود را به خود فرو پوشند که این کار برای آن است که آنها به عفت شناخته شوند تا از تعرض و جسارت آزار نکشند؛ خداوند در حق خلق، آمرزنده و مهربان است»^(۲).

شایان ذکر است که حجاب و پوشش اسلامی برای مردان و زنان، تنها از کارکرد فردی برخوردار نیست و فقط برای سامان‌دهی خلیقات و ملکات نفسانی آدمیان مؤثر نمی‌باشد، بلکه از

۱. سوره نور: ۳۰. ۲. سوره احزاب: ۵۹.

و پیوند عمیق میان حجاب ظاهری و بازداری باطنی را فراهم می‌سازد.

در سالهای اخیر، روند شبیهات درباره حجاب و پوشش اسلامی شدت یافته است و مطرح شدن شبیهات فراوان در زمینه حجاب برتر به همراه عوامل دیگری مانند ضعف اعتقاد و عدم شناخت کافی از این مسأله و ضرورت آن موجب آفت روند استفاده از مصادیق چنین حجابی در جامعه شده است، که نتیجه اتخاذ روش تخریبی بعضی مطبوعات و رواج پوشش‌های نامناسب در مقابل نامحرمان است، لذا ما به منظور اینکه اسلام مشوق حجاب و پوشش حداکثر برای زنان و دختران در برابر افراد نامحرم است، به بیان فلسفه این مصداق مهم اسلامی و جنبه‌های معنوی آن می‌پردازیم.

مفهوم و ابعاد حجاب

حجاب در لغت به معنای مانع، پرده و پوشش آمده است^(۱) و استعمال آن بیشتر به معنی پرده است^(۲) از آن جهت نیز مفهوم پوشش می‌دهد که پرده، وسیله پوشش است ولی باید دانست که هر پوششی حجاب نیست؛

بلکه آن پوششی حجاب نامیده می‌شود که از طریق پشت پرده واقع شدن صورت گیرد^(۳).

در این نوشتار همانطور که اشاره شد، مراد ما از حجاب، پوشش اسلامی است و مراد از چنین پوششی برای بانوان، به عنوان یکی از احکام و جویی اسلام، این است که زن در هنگام معاشرت با مردان نامحرم، بدن خود را بپوشاند و به جلوه‌گری یا خودنمایی نپردازد. با این مضامین روشن می‌گردد که حجاب و پوشش اسلامی زنان، دارای دو بُعد ایجابی و سلبی است. بُعد ایجابی آن، وجوب پوشش بدن و بُعد سلبی اش، حرام بودن خودنمایی به نامحرم است و این دو حتماً باید باهم و در کنار یکدیگر باشند تا حجاب اسلامی محقق شود. گاهی مشاهده می‌شود که بسیاری از زنان در عین پوشیده بودن بدن، زیبایی‌هایشان

۱. جوهری: صحاح اللغة، بخش الحجاب: الشتر / فیومی: المصباح المنیر.
۲. در قرآن این کلمه در هشت مورد به کار رفته که بیشتر به معنای حاجز، مانع، حایل و پرده است.
۳. مسئله‌ی حجاب: استاد شهید مرتضی مطهری «رضوان الله علیه» / ص ۷۸.

زینتِهِنَّ»^(۵)

از مجموع مباحث طرح شده استفاده می‌شود که مراد از حجاب اسلامی، پوشش و حریم قائل شدن در معاشرت زنان با مردان نامحرم در انحای مختلف رفتار است^(۶).

فلسفه حجاب

فلسفه حجاب از مسائل مهمی است که آگاهی از آن می‌تواند یکی از پایه‌های تحقق فرهنگ پوشش اسلامی گردد و به آن عمق و معنا بخشد، زیرا به این سؤال مهم بانوان که «چرا باید با حجاب باشیم» پاسخ می‌دهد. پوشش دینی از فلسفه‌های متعددی برخوردار است که به‌طور مستقل مورد بررسی قرار می‌گیرند...

آشکار است، گویی که اصلاً لباس نپوشیده است و این دور از روح حجاب است^(۱).

اگر به مفهوم عام، هر نوع پوشش و مانع از وصول به گناه را حجاب بنامیم، می‌تواند اقسام و انواع متفاوتی داشته باشد.

یک نوع آن، حجاب ذهنی، فکری و روحی است. علاوه بر این، در قرآن کریم از انواع دیگر حجاب که در رفتار خارجی انسان تجلی می‌یابد، نام برده شده است؛ مثل حجاب و پوشش در نگاه: «قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ»^(۲) و «قُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ»^(۳).

نوع دیگر حجاب و پوشش قرآنی، حجاب گفتاری زنان در مقابل نامحرم است: «إِنَّمَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعُ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ»^(۴).

و نوع دیگر آن، حجاب رفتاری زنان در مقابل نامحرم است، چرا که به زنان دستور داده شده به گونه‌ای راه نروند که با نشان دادن زینت‌های خود باعث جلب توجه نامحرم شوند: «وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ

۱. علامه سید محمد حسین فضل‌الله: مجله‌ی پیام زن، «جوانان، ورزش و حجاب» (شماره ۷۴ / ص ۱۹).

۲. سوره نور: آیه ۳۰.

۳. سوره نور: آیه ۳۱.

۴. سوره احزاب: آیه ۳۲.

۵. سوره نور: آیه ۳۱.

۶. حجاب‌شناسی چالش‌ها و کاوش‌های جدید: حسین مهدی زاده / ص ۲۲-۱۹.

فیما لایحل و لایجمل: نگاه به موهای زنانی که با ازدواج، خود را پوشیده داشته‌اند، و بانوان دیگر، از آن جهت حرام شده است که نگاه، مردان را بر می‌انگیزد و آنان را به فساد فرا می‌خواند و باعث می‌شود که به اموری مبتلا شوند که نه حلال است و نه شایسته» (۲).

از مجموع گفتار فوق روشن می‌گردد که هدف از وجوب حجاب اسلامی علاوه بر موارد مذکور، ایجاد صلاح و پیشگیری از فساد است.

ب. ارزش والای زن

زن، از دیدگاه قرآن و اسلام دارای شخصیتی شایسته، رسالت و موقعیتی الهی است که می‌تواند مدارج کمال را طی کرده و به مراتب عالی انسانیت بار یابد و مصداق تحقق فلسفه خلقت یعنی خلیفة اللّهی می‌گردد. وجود زن زینت‌بخش آفرینش انسان است و آفتق روح او تجلی‌گاه رحمت. دامن زن مدرسه بشر است و کمال مرد بدون او ممکن نیست. زن؛ مظهر ظرافت و جمال

الف - حفظ عفت و پاکدامنی
با توجه به آیات قرآن کریم، به خوبی مشخص و معین می‌گردد که فلسفه تشریح و وجوب حکم حجاب اسلامی، دست یابی به تزکیه نفس، طهارت، عفت و پاکدامنی است. «وَ إِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعاً فَسَأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَ قُلُوبِهِنَّ»: و هرگاه از زنان پیامبر چیزی می‌طلبید از پس پرده بطلبید، که این امر برای آنکه دل‌های شما و آنها پاک و پاکیزه بماند، بهتر است (۱).

چون نگاه به نامحرم توسط مردان، باعث تحریک و تهییج جنسی آنان و در نتیجه منجر به فساد می‌شود، خداوند در کنار دستور به حجاب و پوشش بدن بانوان، مردان را نیز امر به حجاب و پوشش چشم داده و نگاه به نامحرم را برایشان حرام کرده است. چنانچه در این باب از امام رضا علیه السلام نقل گردیده است:

«حُرِّمَ النَّظَرُ إِلَى شَعْرِ النِّسَاءِ
السَّامِحِجُوبَاتِ بِالزَّوْجِ وَ غَيْرِهِنَّ مِنْ
النِّسَاءِ لِمَا فِيهِ مِنْ تَهْيِيجِ الرِّجَالِ وَ مَا
يَدْعُو التَّهْيِيجَ إِلَى الْفَسَادِ وَ الدَّخُولِ

۱. سوره احزاب: آیه ۵۳.

۲. بحار الانوار: علامه محمدباقر مجلسی «رضوان الله علیه» / ج ۱۰۴ ص ۳۴.

بزرگترین خواسته مرد رغبت به زنان است. ارائه زیبایی‌ها و مواضع بدن زن، به شهوت و طمع مردان دامن می‌زند و آنها را به یک کانون جدی خطر مبدل می‌سازد که به سلب امنیت و آرامش زن منتهی می‌گردد، آنچه می‌تواند از این ناامنی پیشگیری کند، پوشیدگی زن از چشمان گرسنه نامحرمان است که با حجاب کامل اسلامی عملی خواهد شد.

پوشش دینی، پیام عفت، شخصیت و خداترسی زن مسلمان است و مردان جامعه نه تنها به چنین بانویی چشم طمع نخواهد داشت که پاکی و نجابت او را می‌ستایند و در این صورت است که زن نه تنها در سنگر حجاب، خود از تیر نگاههای زهرآلود، سخنان آزاردهنده و برخوردهای اراذل جامعه مصون خواهد بود، بلکه امنیت و آرامش درونی او برقرار خواهد شد.

جسم فرو پوش چو در صدف
تسا نشوی تیر نگاه را هدف
نکنه معنوی و عرفانی قابل ذکر دیگر در این باب، پیام الهی آفریدگار هستی

۱. محبة البيضاء / ج ۵ / ص ۱۷۷

آفرینش است. اصلاح جامعه در گرو تقوای زن و محیط خانواده و کلاس درس اوست و بر همین اساس، او مربی بشریت است و می‌تواند با تربیت فرزندی، امتی را از فساد و بی‌بندوباری رهایی بخشد. حال جایگاه والای این گوهر آفرینش اقتضا می‌کند که در صدف حجاب قرار گیرد تا ارزشهای او حفظ شود و این است فلسفه پوششی که خدای حکیم برای ناموس خلقت واجب کرده است و خطاب به او فرموده: «ای گوهر آفرینش! گوهر وجود خود را به صدف حجاب زینت بخش که حجاب اسلامی از جلوه‌های زیبای بندگی است.»

ج. امنیت و آرامش زن

نفس آدمی دریائی مواج از تمایلات و خواسته‌های اوست که مهم‌ترین آنها به خوراکها، امور جنسی و مال و جاه مربوط می‌شود و بدون شك بالاترین خواسته‌های مردان، تمایل به جنس زن است. در سخنان عرفا آمده است:

«اعظم الشهوة شهوة النساء»^(۱):

خطاب به زنان است که:

«ای زن آگاه باش، دنیا خراب
آبادی است که هر نقطه آن به مینهای
شیطان و نگاههای آلوده ناامن گشته
است. اما فرشته‌های حجاب در محفل
آنس و یاد خدا امنیتی بی نظیر به سر
مسی برند که دیگران از طعم آن
بی خبرند»^(۱).

علاقه، بسیاری از پیوندها را با سستی
همراه می‌سازد و مسائل نابهنجار
اخلاقی بسیاری را ایجاد می‌نماید به
گونه‌ای که در نوع نگرش مرد به
همسرش تأثیر منفی می‌گذارد از جمله
باعث کج خلقی، بهانه‌گیری و بی‌میلی او
در همراهی با همسرش استحکام
خانواده‌ها را تهدید می‌کند.

د. تحکیم خانواده

تحکیم خانواده که بر اساس
محبت، صمیمیت، انس، وحدت،
همدلی و دلسوزی همسران استوار
می‌گردد، از مهم‌ترین مسائل خانوادگی
به شمار می‌رود. آنچه بنیان خانواده را
متزلزل کند، از بدترین آفتهای آن به
حساب می‌آید. خودنمائی و حضور
تسحریک‌آمیز زنان و دختران در
صحنه‌های اجتماعی، نظر هر مرد متأهل
و مجردی را به خود جلب می‌کند، اگر
بیننده متأهل باشد با توجه به غریزه
تنوع‌طلبی و زیباخواهی‌اش بخشی از
توجه خود را متوجه آنان نموده و در
نتیجه به همان اندازه، گرایش به
همسرش را که همواره با او زندگی
می‌کند، کاهش می‌دهد و این کاهش

پایه‌های معنوی حجاب

پوششی که اسلام آن را به عنوان
یک حکم شرعی اعلام کرده است، یک
عمل ظاهری و گسسته از عوامل، پایه‌ها
و فرهنگ پوششی اسلام نیست، بلکه
حجاب خیمه عفاف بانوانی است که آن
را برپایه‌های خود استوار نموده‌اند و
چنانچه این پایه‌ها در وجود هر بانویی
ایجاد گردد، حجاب دینی او به‌طور
طبیعی شکل می‌گیرد، در غیر این
صورت به عنوان یک عمل خشک
فیزیکی مطرح خواهد بود که همواره در
معرض تزلزل است. اکنون شایان ذکر
است که این پایه‌های اساسی بیان گردد.

۱. تحلیلی نو و علمی از حجاب در عصر
حاضر: محمدرضا اکبری / ص ۱۶-۱۴.

الف. ایمان به خدا و جهان آخرت

از مهم‌ترین پایه‌های حجاب، ایمان به خدا و جهان آخرت است. وقتی زن به خدای تعالی و علم و حکمت او ایمان آورد و معتقد گردد احکامی که برای بشریت تشریح کرده، بدون نقص و دارای فوائد و آثار مطلوبی است، از حکم الهی حجاب استقبال می‌کند. پرهیزکاری که خود برخاسته از ایمان است، از پایه‌های اصیل و مهم حجاب اسلامی است، چرا که تقوای آدمی ضامن اجرای احکام خداوندی است و تا این پایه قویم در قلب بانوان شکل نگیرد، حجاب را نوعی محدودیت برای خود قلمداد می‌کنند و به آن نگاهی سوء خواهند داشت. خانمی که بداند تقوای الهی پادزهر بیماری دلهاست که حجابهای تاریک جان را غرق می‌کند و لانه‌های هوس را بر می‌اندازد، آن را به کام جان خود می‌ریزد تا عالم جاننش گلستان گل‌های سلم، طاعت و تسلیم گردد و خیمه حجابش را بر می‌افروزد تا حافظ بوستان ارزشهایش شود.

ب. آگاهی

شناخت سیمای زن، حقیقت حجاب، فلسفه و آثار آن از جمله پایه‌های مستحکم پوشش دینی است. وقتی خانمی به پاسخ درونی خود که چرا باید پوشیده باشم نائل شود، پایه‌های حجاب دینی در او شکل گرفته و این آگاهی به عمل او معنا و ارزش می‌بخشد و دوام آن را تضمین خواهد کرد. آگاهی زن نسبت به آثار مطلوب حجاب باعث می‌شود که نه تنها احساس سنگینی از این پدیده نکند، بلکه از آن به خوبی استقبال نماید و وسوسه‌های شیطانی را هیچ انگارد و این پیام اصل عرفانی را همیشه آویزه گوش‌های خود گرداند:

«خواهرم! سرزمین جانت را با خورشید آگاهی روشن کن تا بر زوایای وجودت بتابد و آنچنان که هستی خود را بشناسی و بر فلسفه، آثار و برکات پوشیدگی زن بیناگردی، آنگاه دریابی که حجاب باله‌های شنا به سوی سرچشمه هستی است و پوشش‌های مهیج وزنه‌های سنگینی است که زن را غریق ژرفای مهیب دنیا خواهد کرد.»